

A KATHOLIKUS VILÁG KÖNYVEI

Erdély jeles katholikus papjai.

Írta: Dr. Bitay Árpád.

12. füzet.

BONAVENTURA

Ára 5 Lei.

Katholikus Világ (Szent Ferenc Hírnöke) könyvtára.

Szerafi kalauz. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	Ára 60 és 50 Lei
Nefelejcs. Ifjúsági ima- és énekeskönyv — — — — —	Ára 30 „
Szerafikus. Irta P. Kiss Arisztid — — — — —	„ 35 „
Szentírás, Szent Máté evangéliuma — — — — —	„ 10 „
Bűnbánat utja. Fordította: Dr. P. Biró Lőrinc — — — — —	„ 100 „
Szent Antal imakönyv. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	„ 15 „
Keresztuti könyv. Irta P. Sántha Angelusz — — — — —	„ 10 „
Keresztuti könyv. Irta P. Szabó Pius — — — — —	„ 10 „
Tíz napi lelkigyakorlat Irta P. Monza P. — — — — —	„ 100 „
Gyöngeségeink. Irta P. Oer Sebestyén, fordította:	
P. Biró Lőrinc — — — — —	„ 30 „
Hitvédelmi közlemények. Irta dr. Kuncz F. — — — — —	„ 35 „
A csiksomlyói harminckét Confráter. Irta dr. P.	
Boros Fortunát — — — — —	„ 25 „
III. Rendi szabálykönyv. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	„ 10 „
III. Rendi kézikönyv. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	„ 20 „
Szent Antal imaegyesület kézikönyve Irta P. Trefán	
Leonárd — — — — —	„ 5 „
Fohászok Jézus Szíve tiszteletére. Irta P. Trefán	
Leonárd — — — — —	„ 5 „
Szeplőtelen Szűz zsolozsmája. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	„ 5 „
Tíz napi lelkimagány a szentkereszt tövében. For-	
dította: P. Kiss A. — — — — —	„ 20 „
Táborhegyi fényben. Irta P. Trefán Leonárd — — — — —	„ 15 „
Sajtokérdés életkérdés. Irta P. Mattoska L. — — — — —	„ 10 „
Innen-Onnan. Irta: P. Hédly Jeromos — — — — —	„ 30 „
Gyermekek köszöntőkönyve. Irta: Földes Zoltán — — — — —	„ 20 „
Skapulárék. — — — — —	„ 10 „

Ezen kiadványaink helyben a „Szent Bonaventura“ könyv, papír és egyházi kegytárgyak kereskedésében kaphatók. Vidéki megrendelőink forduljanak megkereséseikkel a „A Hírnök“, vagy a „Katholikus Világ“ kiadóhivatalához. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Cluj-Kolozsvár Piața Carollina-tér 7.

Erdély jeles katolikus papjai.

Irta :

Dr. Bítay Árpád.

BONAVENTURA

Szent Bonaventura Könyvnyomda
Cluj—Kolozsvár
1926.

Nem. 1915—1926.

Nihil obstat.

Albae-Juliae, 25. III. 1926.

Franciscus Balázs m. p.

Imprimatur.

Albae-Juliae, 26. III. 1926.

† **Gustavus Carolus**
episcopus.

A Szent Bonaventura Könyvnyomda kiadása és tulajdona.
Kapható „A Hírnök” és „Katholikus Világ” kiadóhivatalában
Cluj—Kolozsvár, szentferenc-rendi kolostor Piața Carolina 7.

Előjáróba.

Ez a vázlatos és korántsem teljes összeállítás egy pár fénysugarat vetít elő a multból, okulásul és lelki nemesedésül a jelen, buzdításul a jövő számára. De tisztán csak a történelmi multból, mert csakis azokat a jeles papjainkat soroltam fel, akiknek élete és munkássága felett már ítélezett a történelem. Egy másik megszorító szempont, hogy tisztán csak az Erdélyben szereplő, vagy az erdélyi születésű kiváló lelki vezetőinket vehettem fel ebbe az áttekintésbe. Vajha Románia többi egyházmegyéi is legalább így összeállíttatnák jeles papjaik jegyzékét a multból.

Függelékként futólagos felsorolásban előszámolom a moldvai katholicizmus jeles papjait is, mert Moldva kath. egyháztörténete

szorosan összefügg az erdélyi kath. multtal, elannyira, hogy egyházi jeleseink több esetben közösek.

A Lakatos Istvánok, a Nagy Mózesek, a Lukács Mihályok, a Zöld Péterek, a Kovács Antalok, a Vitos Mózesek élete, példája és szelleme lebegjen plebániáink, iskoláink és egyházi intézményeink felett, hogy Szeretett Főpásztorunk, a Batthyány Ignácok, a Haynald Lajosok nagy Utódának a vezetése alatt hivatásukat méltóképen betölthessék !

Végül arra kérem egyházközségeink egyházi és világi vezetőit, hogy szeretettel gyűjtsék össze a hagyomány és az esetleges írott emlékek mindazon vonatkozásait, melyek az egyházközségeikben született vagy működött jeles papok életét tárgyalják.

Köszönettel említem meg, hogy néhány életrajzi adatot főtisztelendő P. György József, P. Boros Fortunát dr., Floznik György dr. és Troján Károly dr. volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

Dr. Bitay Árpád.

Pál püspök.

(XII. század utolsó negyede.)

Sorrendben az ötödik ismert erdélyi püspök, különben pedig az első, akiről a nevén kívül egyéb adatokat is tudunk. Erdélybe jövele előtt székesfehérvári prépost és királyi jegyző volt, majd megkancellár, vagyis a királyi udvari iroda vezetője. Még miután püspök lett is fel-felhívták a királyi udvarba egy-egy fontosabb okmányt kiállítani.

Mint kalocsai érsek halt meg.

Adorján püspök.

(1187—1202)

Korának egyik legműveltebb magyar egyházfejedelme volt. A párisi egyetemen is tanult. Erdélybe jövele előtt budai prépost és királyi kancellár volt ő is, mint említett előde, Pál püspök. Erdélyi püspöksége alatt vitája volt a kolozsmonostori bencés apátsággal s az akkoriban alapított nagyszebeni szász prépostsággal, amely ki akarta magát vonni a püspök felügyelete alól. III. Ince pápa azonban Adorján püspöknek szolgáltatott igazat.

Adorján püspök többek szerint azonos a név szerint különben ismeretlen s épen ezért Anonymusnak (Névtelennek) hívott történetíróval, aki a magyar honalapításról, latin nyelven, az első krónikát írta. Legújabbban azonban Péter óbudai prépostot, II. Béla magyar király jegyzőjét azonosítják Anonymus-szal.

Rajnald püspök.

(1222—1241).

Francia származású volt. Megelőzőleg nagyváradai prépost. Kiválóan képzett elme. A tatárok ellen küzdve esett el a mohi pusztán (Borsod megyében). Alatta barátságos megegyezéssel végződött az a régi egyenetlenség, amely az erdélyi püspök és a kolozsmonostori bencés apátság közt dült. Ugyancsak alatta oldódott meg a barczasági szász egyházak ügye is. A Barczaságba u. i. (amely Borcz vagy Barcz nevű kún királyfitól kapta nevét) II. Endre betelepítette a német lovagokat, hogy ezek a Dél és Kelet felől be-betörő pogány kúnok ellen Erdély határait megvédjék. (A kúnok egy része megkeresztelkedett. Így pld. az a Borcz vagy Barcz királyfi is, akiről a Barczaságot elnevezték. A kúnok részére kún püspökség is alapult 1227 tájt, Milkó nevű helységben, Háromszéktől Keletre. De ezt a püspökséget a tatárjárás megsemmisítette. Azután csak névleg szerepelt 1520 tájáig.)

A lovagok azonban a Barczaságot teljesen el akarták szakítani a magyar koronától. Politikai és egyházi szempontból egyaránt teljesen önállóvá akarták tenni. Erre II. Endre fegyveresen üzte ki őket országából. A barczasági szász egyházakat pedig az erdélyi püspök joghatósága alól kivette s közvetlenül az esztergomi érseknek rendelte alá. (A barczasági és a szebeni egyházak Bajthay püspök alatt kerültek vissza az erdélyi püspök joghatósága alá.)

Rogierius mester.

(† 1266).

A déolaszországi Rogierius mint egy pápai követ káplánja került Magyarországra. Rátermettségével csakhamar nagyváradi kanonok lett. Mint ilyen élte végig a tatárjárás borzalmait, Erdélyszerte bujdosva a tatárok elől. Szörnyű élményeiről „Siralmas ének” címen latinnyelvű krónikát hagyott hátra.

A tatárjárás után soproni főesperes, majd meg spalatoí érsek lett.

Gál püspök.

(1246—1269).

A tatároktól rémesen elpusztított erdélyi egyházmegye az ő atyai buzgósága következtében kezdett újra felépülni. Az Apostoli Szentszék s a magyar királyi udvar gyakran tüntette ki megtisztelő megbízásokkal. Alatta a gyulafehérvári székesegyház királyi adományképen kapta Kolozsvárt.

Péter püspök a Monoszló nemzetségből.

(1270—1307).

Nehéz időkben csaknem negyven évig kormányozta bölcsen az erdélyi egyházmegyét. A káptalan Fülesd nevű birtokán ő építette a Szent-

Mihálykő nevű várat (Gyulafehérvár mellett, Töt-falud felett), amely később pálosrendű kolostor lett s amelynek romjai most is láthatók. A kolozs-monostori bencés apátsággal előnyös birtokcserét kötött. A szebenvidéki és a küküllővidéki szász-sággal évtizedek óta tartó feszültség azonban nagyon pusztító kirobbanásra vezetett. 1277 nagy-hőjtjén, egy vasárnap, a szászok rátörtek a székes-egyházra, három kanonokot, több egyházi és világi embert megöltek, a templomot felgyújtották, a levéltárt elégették. Péter püspök felépítette a feldúlt székesegyházat. (30 év múlva újra rátörtek a szászok a székesegyházra; ezúttal azonban tettlegelességen túl nem mentek).

Mármaros akkor még az erdélyi egyházmegyéhez tartozott, de az egri püspök már magának követelte. Péter püspök erélyesen védte Mármarosra való jogait.

Benedek püspök.

(1309—1319).

Tudása és buzgó élete egyszerű domokosrendi szerzetesből emelték az erdélyi püspöki székbe. Nagy része volt abban, hogy a hatalmaskodó László erdélyi vajda a nála levő Szent Koronát kiadta s így Károly Róbert végre magyar királlyá koronáz-tathatta magát. A „frater“ nevet még püspök korá-ban is viselte.

Demeter püspök.

(1368—1376).

Nagy Lajos kedvelt híve. A szerémi püspökséget cserélte fel az erdélyivel. De mint Nagy Lajos egyik legmeghittebb embere csak ritkán tartózkodhatott nyája körében, mert a nagy király igen gyakran felhasználta fontos ügyek elintézésére. Helytartója János kükkülfői esperes volt, aki igen kiváló (latin nyelvű) krónikát írt Nagy Lajos koráról.

Erdélyből távozva Demeter zágrábi püspök lett. De két év múlva már az esztergomi érseki székre emelkedett. Ő volt az első erdélyi püspök, aki esztergomi érsek lett. A pápa a bíborral is kitüntette. (Ő volt a második magyar bíboros. Az első IV. Béla korában volt.) Csaknem 10 évig viselte ezt a nagy méltóságot. Nagy Lajos özvegyét és leányát is nagy odaadással szolgált.

Demeter püspök Gyulafehérvárt kolostort alapított a pálosok számára. Okmányokból tudjuk, hogy alatta s még előtte is a szentiségeket (kereszttség, bérnálás, házasság) a magyar hívőknek magyarul szolgáltatatták ki. Száz évvel utána (1478) utóda, Geréb László, Mátyás király unokatestvére, már arról intézkedik, hogy a szükséges könyveket hiteles magyar fordításban kell a papság rendelkezésére bocsátani.

Goblin püspök.

(1376—1386).

Goblin (magyarosan Göbölly) püspök erdélyi szász szülők gyermeke volt. Szeben vidékén, Nagycsűr községben született. Külföldön is tanult. Nagy Lajos éles szeme vette észre az egyszerű szász plebánosban a tehetség és elhivatottság jeleit. Demeter püspöknek Zágrábba való távozása után az erdélyi püspöki székbe segítette. Goblin híven szolgálta úgy a nagy királyt, mint özvegyét és leányát. Gyulafehérvár közelében, Tótfalud felett, a szentmihálykövi várban, a pálosok számára kolostort alapított.

Pálóczy György püspök.

(1419—1423).

Kiválóan képzett fő. Zsigmond király kedvelt híve. Csak 4 évig volt Erdély püspöke, mert Zsigmond a megüresült esztergomi érseki székre vitte át, amelyen György érsek 16 évig ült.

Lépes György püspök.

(1427—1442).

A bécsi egyetemen tanult. Zsigmond király bizalmasa és udvari káplánja volt. Aztán erdélyi nagyprépost, majd meg erdélyi püspök lett. A pápa és a király gyakran bízták meg fontos ügyek elintézésével. Az ő korában a huszita eretnokség

Erdélyben is nagyon elterjedt. Lépes püspök az eretnekség kiirtására Erdélybe hívta a híres *marchiai Jakab olasz ferencest*, aki szent életével, ragyogó szónoklataival elejét is vette a bajnak.

Lépes püspök alatt tört ki az a nagy parasztlázadás (1437-38), amelyet csak nagy nehezen lehetett leverni.

A pogány törökök ellen harcolva esett el Gyulafehérvárhoz közel, Maros-Szent Imre mellett, mint 200 évvel előbb elődje, Rajnald püspök a tatárok ellen küzdve.

Kapisztránói Szent János.

(Élt: 1383—1456)

Hunyadi Jánosnak ez a lelkes bajtársa Dél-Olaszországban született. Előbb a bírói pályán volt, azután lépett Szent Ferenc rendjébe. A török veszedelem elhárítására lelkes beszédeivel igen sokat tett nemcsak Német- és Csehországban, hanem Erdélyben és Magyarországon is. Gyulafehérváron is többször megfordult, ahol akkor honfitársa, egy olasz volt a püspök. (Később, Mátyás király alatt, egyik tanítványa és hive, a szintén olasz Veronai Gábor volt 3 évig Erdély püspöke). Kapisztránói Szent János Hunyadmegyében a románoknak is predikált.

Hunyadi János mellett oroszlánrésze volt a nándorfehérvári (a mostani szerbiai Belgrád) nagy győzelemben. Szerém megyében az újlaki (ma Illok) ferences kolostorban nyugszik.

Gosztonyi János püspök.

(† 1527).

A mohácsi vész idején ez a tudós, túlادunai származású püspök kormányozta Erdély katholicusait. Külföldön, Franciaországban is tanult; XII. Lajos király udvarában is megfordult. Erdélyből is levelezett francia barátaival.

A mohácsi véres csatában nem vett részt, mert csak Lippáig jutott el. De a következő évben mégis meg kellett halnia, még pedig azon durva ütlegek miatt, amelyekben politikai állásfoglalása miatt részesült.

(Ez a század Erdélyben még több egyházfejedelem életét is áldozatul kívánta. 1529-ben Brassó mellett, Földvár közelében esett el Muszinai Germán János csanádi püspök. 1534-ben Nagy-Küküllőben, Felméren, ölette meg Gritti Alajos Czi-bak Imre nagyváradi püspököt. 1551-ben Alvinczen gyilkolták meg a lángeszű Fráter György nagyváradi püspököt és bíborost. Végül 1599-ben Csík-szentdomokos határában ölték meg Báthory Endre bíborost és erdélyi fejedelmet).

Fráter György.

(Élt: 1482—1551.)

A történelem ezen a szerzetesi néven ismeri a XVI. század legnagyobb magyar államférfiát, akit kora nem értett meg s akinek orgyilkosok töre

alatt kellett elvéreznie azért, mert a török és a német közé ékelt magyarság számára Erdélyből erős várat akart építeni a vészes mohácsi csata után.

Horvátországban született horvát apától és olasz anyától. (Ezért nevezik Utyesenovicsnek is, meg Martinuzzinak is). Előbb Korvin János (Mátyás király fia), majd meg a Szapolyaiak szolgálatába állott. De a világi pályán nem találván meg lelke nyugalmát, a pálosok rendjébe lépett. A mohácsi vész után, a kettős királyválasztás korában, Szapolyai János tanácsosa lett, aki igen nagyra becsülte az eszes barátot. Fia gyámjává is őt tette meg. Mint nagyváradi püspök és bíboros is rendje egyszerű fehér ruháját viselte.

Az alvinci várban gyilkoltatta meg a gyanakvó osztrák politika.

Verancsics Antal.

(Élt: 1504 – 1573).

Dalmát-olasz származású, humanista műveltségű főpap. Egyideig gyulafehérvári kanonok volt, amíg anyai nagybátyja erdélyi püspök volt. Később Ferdinánd király híve lett, aki igen fontos országos ügyek elintézésével bízta meg. Ezek során még Konstantinápolyban és Kis-Ázsiában is megfordult. Fényes pályát futott meg; többfelé volt püspök, végül is mint esztergomi érsek halt meg. A pápa bíborossá is kinevezte, de ez már nem érte életben. Latin nyelvű emlékiratai és versei is vannak.

Forgách Ferenc nagyváradai püspök.

(Élt: 1533—1577).

Nagytudományú, Olaszországban tanult főpap, aki egy ideig az edélyi fejedelmi udvarban is élt. Élete végén újra kiment egy olasz egyetemre. Ott is halt meg. Korának eseményeiről latin nyelvű krónikát hagyott hátra.

Nevezetes jezsuiták Erdélyben a XVI. sz.-ban.

Báthory István, a legnagyobb lengyel király (Erdély fejedelmi trónjáról lépett a lengyel királyi székbe) telepítette be Erdélybe (Kolozsvára, Kolozsmonostorra és Gyulafehérvára) a jezsuitákat. Iskolájuk csakhamar olyan nagyhírű lett, hogy valláskülönbség nélkül tódultak hozzájuk az ifjak. Még a román püspök is hozzájuk vitte az unokáját. Náluk, Kolozsvárt tanult Pázmány Péter és Mikes Kelemen is. Az első kolozsvári jezsuiták közt volt egy orvos is, akihez annyira tódult az egész város, hogy nem győzte a munkát. Kolozsmonostoron működött pár évig **Wujek Jakab** híres lengyel jezsuita is, aki az első teljes lengyel bibliafordítást elkészítette. **Ladó Bálint** csíki-székely jezsuita Karánsebes vidékén a románság közt is működött. **Leleszi János** Báthory Zsigmond fejedelem nevelője volt. **Marosvásárhelyi Gergely** jeles hitbuzgalmi műveket fordított (Kempis, Canisius.)

A XVI. sz.-ban Erdélyben szereplő jezsuiták közt a legismertebb **Szántó** (latinosan: **Arator**)

István, aki Győrben született, Kolozsmonostoron és Nagyváradon működött. Irodalmilag is tevékenykedett.

(A XVI. sz. végén az erdélyi fejedelmi udvarban igen nevezetes szerepet játszott **Carillo Alfonz** nevű spanyol jezsuita.

A világiak közül a jezsuiták nagy pártolója volt Wesselényi Anna, Csáki István özvegye és Keresztúri Kristóf kővári kapitány.

A mostani kolozsvári piarista gimnáziumban egész 1773-ig a jezsuiták tanítottak.)

Báthory Endre bíboros, erdélyi fejedelem.

(Élt: 1566—1599).

Nagybátyjánál, Báthory István lengyel királynál nevelkedett. Lengyelországban püspök és bíboros lett. Üdvös intézkedésekkel sietett a székely katolikusok segítségére. Unokatestvére, Báthory Zsigmond fejedelem 1599-ben Erdély trónjáról lemondva, Erdély őt választotta meg fejedelmévé. Pár hónap múlva azonban Vitéz Mihály havasalföldi fejedelemmel szemben Nagyszeben mellett csatát veszített. Lengyelország felé vette az útját. Csikszentdomokos határában, a Báthoryakat már 100 éve gyűlölő székelyek megölték, noha a szelid, jólelkű bíboros-fejedelemnek semmi része sem volt abban, hogy az elődei rosszul bántak a székelyekkel.

Csikmadéfalvi Szentandrásy István erdélyi választott püspök.

(Élt : 1571 – 1639)

1556-ban Erdélyben eltörölték a kath. püspökséget és javait lefoglalták. Ettől kezdve az erdélyieknek nem volt Erdélyben székelő, kath. püspökük körülbelül 160 évig, hanem csak u. n. választott erdélyi püspökeik voltak, akik azonban nem jöhettek be Erdélybe. A kath. hit megmaradása elsősorban a ferences barátoknak köszönhető, aztán a hamarosan Erdélybe is betelepített jezsuita atyáknak és a püspöki helytartók köré csoportosuló papság és főurak összefogásából kialakuló u. n. Erdélyi Kath. Státusnak.

1600 körül Báthory Endre bíboros-fejedelem és Naprágyi Demeter püspök igyekeztek ugyan javítani a katolikus hívők sorsán. De oly kevés ideig állhattak az ügyek élén, hogy törekvésüket nem sok siker koronázhatta.

Erdély u. n. választott püspökei között több tekintetben nevezetes Csikmadéfalvi Szentandrásy István, vagy röviden Csiky István. Madéfalván született, Csiksomlyón ferences lett; Bécsben és Lengyelországban is tanult. Mint missziós atya eredményesen működött a moldvai magyarság körében, de még a karánsebesi románság körében is. (Itt vette magához és taníttatta Bécsben meg Rómában Buitul Györgyöt, aki a jezsuita rendbe is belépett. Buitul volt az első román, aki Rómában tanult).

A Dunántúlra kerülve Erdély választott püspöki címét kapta. Házánál és költségén állandóan 12 erdélyi ifjút nevelt és taníttatott, hogy később mint papok odahaza erősítsék a kath. ügyet. Csiky István később győri kanonok és veszprémi püspök lett.

Madéfalván kívül még 3 csíki község adott Erdélynek választott püspököt: Pálfalva **Pálfalvay Jánost** (1605—1663); Szentgyörgy a bőkezűen hagyományozó **Szentgyörgyi Ferencet** (1613—1662), aki török fogságban halt meg Temesvárt és Szenttamás **Szenttamásy Mátét** († 1676).

Nevezetes erdélyi ferencesek a XVII. sz.-ban.

Váradi János a XVI. sz. végén s a következő elején volt oszlopos tagja az erdélyi ferenceseknek. Több ízben volt csíksomlyói házfőnök és rendfőnök. 1626-ban valósággal újjászervezte a somlyói iskolákat. A moldvai magyarság körében is sokszor megfordult, erősítve őket a hitben. **Újlaki Imre** († 1607) ugyanebben az időben, Hadad (Szilágy m.) vidékén védelmezte a kath. hitet a Wesselényiek birtokán és támogatásával. Innen vitte magával a szilágyosomlyai sz. **Somlyai Mihályt**, aki a XVII. század második negyedében kétszer is tartományi főnöke volt a magyarországi ferenceseknek. Ugyanezeknek lett oszlopos tagja a pár évtizeddel fiatalabb baróti sz. székely **Baróthi Miklós** (szül. 1618). Gyergyóalfaluban (Csik m.) húnyt el a derék olasz (Jesi-beli, Ancona vidékéről) ferences, **Fulgencz**

(1597—1646), aki Szárhegyen — a Lázárok segítségével — kápolnát és egy kis rendházat alapított. Oda is temették. (Dr. Karácsonyi János után).

Szalinaí (Túzlai v. magyarosan: Sós) **István** bosnyák ferences a XVII. sz. derekán szerepel az erdélyi katolicizmus történetében. Mikházán ő alatta épült egy egyszerű rendház. A Hallerek fehéregyházi birtokán is volt ebben az időben egy egyszerűbb ferences képző intézet.

Domokos Kázmér szovátai születésű székely. Mint egyszerű segédtestvér Magyarországon tartózkodott. Aztán Erdélybe jöve a magyarul nem tudó bosnyák ferencesek mellett mint tolmács működött. Majd meg Rómába került, pappá szentelték s azután fáradhatatlanul buzgólkodott Erdélyben. Erdemeiért egy újabb római útja alkalmával a pápa püspökké szentelte és Erdély apostoli helytartójává nevezte ki. Az erdélyi kath. egyháznak ez az erős oszlopa 1678-ban dőlt ki. Kor- és munkatársa volt:

Taploczai István, a moldvai csángó-magyar-ság egyik legnagyobb jótevője. A pápa Moldva apostoli helytartójává is kinevezte. Csíksomlyón halt meg Domokos Kázmérral egy évben, 1678-ban, az erdélyi kath. egyház s moldvai véreink végtelen kárára.

Kajoni János 1629-ben született. Román eredetű családja Szolnok-Dobokából, Kis-Kajonból származott. A jezsuiták kolozs-monostori iskolájában kezdett tanulni. A ferencrendbe lépve annak tartományi kormányzója is lett. Híres orgonista és orgonakészítő volt. 23 műve maradt ránk. Kö-

zülök kettő nyomtatásban. Ezeket a csiksomlyói nyomdán nyomatta ki, amelyet, a Kornisok támogatásával, ő alapított. (Csiksomlyót 1694-ben a tatárok ellen vitézségével és ügyes cselfogással a helga Nizzet Ferenc fráter védte meg.) A pápa püspöki helytartóvá is kinevezte. Szárhegyen halt meg 1687-ben. Mint kath. énekgyűjtő is igen nevezetes.

Lakatos István.

A püspök nélkül, árván élő erdélyi kath. egyháznak igen tevékeny, lelkes székely papja volt Lakatos István. Székelyudvarhelyt született 1620 tájt. A papi pályára lépve az erdélyi püspöki helytartók jobb keze lett. Élete végén 32 évig volt főesperes Csik-Kozmáson. Itt is halt meg 1706-ban. Nevezetes latin nyelvű történelmi műveket hagyott hátra. Az egyik külön a „Székely Földről” szól. Székelyudvarhelyen a ferencrendiek részére kolostort alapított 1705-ben.

Nagy Mózes.

Lakatos István hasonlóan lelkes kor- és munkatársa. Esztelneken született. Háromszék megyében. Papi pályájának első felét Vas megyében, Kanizsa vidékén töltötte. Akkor még ez a vidék török uralom alatt állott. Nagy Mózes a török uralom sanvargatta lakósságnak valóságos védőangyala volt, felekezeti különbség nélkül. 25 plebániát gondozott itt 12 évig. Ekkor azonban haza hozta

a honvágy. Háromszéken termett s fáradságot nem ismerve gondozta szülőföldje vallásos életét. Sőt 1680-ban Esztelneken iskolát és papnevelőt is alapított. Ennek vezetésére a minoritákat hívta meg. 1696-ban Nagy Mózes Kézdi-Vásárhely mellé, Kanta nevű helységbe tette át az iskoláját. Itt működik most is, mint főgimnázium. A pápa értesülve Nagy Mózes buzgóságáról, évi segítséget utalt ki a házi pénztárából iskolája támogatására. Nagy Mózes Zágonyban halt meg 1709-ben. Kantán van eltemetve. Ő alapította a nem rég leégett esztelneki ferences kolostort.

Nagy Mózeset melegen támogatta **Szebelébi Bertalan**, az akkori erdélyi püspöki helytartó (1678—1707), aki Hont megyéből került Erdélybe. Előbb Kézdiszentléleken, aztán Altörján plébánoskodott. Nagy alapítványokat is tett.

Nevezetes jezsuiták Erdélyben a XVII—XVIII. sz.-ban.

A Báthory Istvántól Kolozsvárra betelepített jezsuiták híres iskolájában 1773-ig csaknem 800 jezsuita terjesztette a tudás és a hit fényességét. Olyan nagy szám ez, hogy még a legjelesebbeket is épen csak megemlíteni van helyünk.

Káldy György a híres bibliafordító is megfordult itt Erdélyben s jó viszonyban élt Erdély nagy fejedelmével, a protestáns Bethlen Gáborral. **Sámbár Mátyás** nemcsak a székelyudvarhelyi

katholicizmust erősítette meg, hanem a moldvai magyarságkörében is többször megfordult. **Ágoston Péter** a török hódoltság alatt élő magyarságot is erősítgette hitében s több ízben fogságot is szenvedett. **Cseles Márton** híres szónok volt. **Bzenszky Rudolf** jeles történelmi műveket írt latinul. **Baranyi Pál**, **Fitter Ádám**, **Görgei Kristóf**, **Kapi Gábor**, radnóti **Balogh József**, **Szunyog Ferenc** nemcsak irodalmilag működtek, hanem abban is jelentékeny részük volt, hogy a románok egy része — a gör. katolikusok — Rómával újra egyesült. **Csete (Vizkeleti) István** híres szónok, kolozsvári plebános éshithirdető. **Daróczi György** jeles történelmi művek szerzője. **Gyalogi János** termékeny író, a kolozsvári (mostani piarista) és a marosvásárhelyi templom építésének fő mozgatója. **Kunics Ferenc** szorgalmas magyar író. **Kaprinai István** a magyar történetírás buzgó művelése mellett a megvetett kóbor cigányok lelki gondozásával is foglalkozott. **Fasching Ferenc** Erdély történelmét és földrajzát, **Fridvalszky János** meg az ásványtanát ismertette több jeles munkában. **Hell Miksa** világhírű csillagász volt. **Taksonyi János** híres szónok és példabeszéd gyűjtő. **Molnár János** szorgalmas, tudós író. A székely **Baróti Szabó Dávid** (1739—1819) jeles költő. **Patai András**, **Szegedi György**, **Péterfi Károly** tudományos művek írása mellett arra is találtak időt, hogy moldvai véreinket is meglátogassák. A moldvai fejedelem velük akarta megírtni országa történetét. **Illei János** jeles magyar drámaíró.

Erdély nevezetes püspökei az utóbbi két században.

A visszaállított erdélyi püspökség első püspökei voltak: a csíkszentgyörgyi születésű nagy szónok és jeles író **Illyés András** (az öccse, István is jeles író volt) s a szintén csíki székely **Mártonffy György és Antalfi János**.

Sztojka Zsigmond báró 1699-ben született Mármarosban román eredetű ref. családból. Párisban is tanult. A XVIII. század derakán 10 évig volt erdélyi püspök. Ő alapította a gyulafehérvári papnevelőt. A püspökségről lemondva Medgyesre vonult vissza. Ott is halt meg 1770-ben.

(A Sztojka püspök alapította papnevelő jótevői közül nevezetesebbek: Boér Imre kanonok † 1775; a szentháromsági Szeredai András Zsigmond nagyprépost † 1805; a futásfalvi Ráduly János nagyprépost; Orosz Mihály kanonok † 1834; Keresztes János, a gyergyószentmiklósi születésű, csaknem száz évet élt (1749—1844) tekerőpataki plebános stb. stb.)

Sztojka utóda a kiváló zeneértő **Batthyány József gr.** még egy évig sem volt erdélyi püspök, máris kalocsai érsek, majd meg esztergomi érsek és bíboros lett.

Utóda **Bajthay Antal** kegyesrendi szerzetes lett. Kiváló képzettségű fő, akit II. (Nagy) Frigyes porosz király is igen nagyra becsült. Mária Terézia rábízta fiának, II. Józsefnek a nevelését. A

más vallásúak iránt türelmesen viseltetett. A gör. kel. románok püspökét írásban is megvédte a szerbek támadásai ellen.

Batthyány Ignác gr., az említett B. J. rokona, 18 évig volt Erdély püspöke (1780—98). Tudós és szentéletű főpap. Rómában tanult. A róla elnevezett világhírű gyulafehérvári könyvtár, régészeti és ásványgyűjtemény, meg csillagvizsgáló alapítója. A moldvai csángók sorsa is melegen érdekelte. Magyar egyháztörténeti művei ma is forrásértékűek.

Mártonfi József csiki székely; Csik-Szent-Királyon született 1746-ban; kiváló csillagász. Fiatalon a jezsuita rendbe lépett. A rend eltörlése után világi pap lett. Bécsben is tanult; 1799—1815 volt erdélyi püspök.

Rudnay Sándor báró; csak pár évig volt erdélyi püspök (1816—19). Aztán esztergomi érsek és bíboros lett. Ő rakta le az esztergomi bazilika, a primási palota és a papnevelő alapjait. Erdélybe magával hozta Döme Károlyt (1768—1845) az esztergomi egyházmegyéből, aki mint Kazinczy barátja, Metastasio stb. fordítója jótékonyan hatott az erdélyi irodalmi mozgalmakra.

Szepessy Ignác báró; szintén csak pár évig (1820—27) volt Erdély püspöke, mert a pécsi egyházmegye élére került. Tanulságos róla megemlíteni, hogy a papnevelőbe rendkívüli tárgyként bevezette a román nyelvet. Igen sokat költött tudományos és hitbuzgalmi célokra. A Káldy-féle Szent-

írás-fordítást az élő nyelv követelményei szerint átdolgoztatta, a saját költségén újra kiadta s az összes egyházmegyék közt ajándékképen szétosztotta. 1822-ben egyházmegyei zsinatot tartott.

Kovács Miklós csiktusnádi születésű székely volt (élt 1779—1852). Előbb debreceni plebános, majd nagyvárad kanonok, végül erdélyi püspök. Igen nagy összegeket áldozott iskolai és művelődési célokra.

Haynald Lajos 1816-ban született Szécsényben (Nógrád m.). A theológiát Bécsben végezte. Fiatalon lett primási titkár. Mint ilyen az egyházkormányzat és papnevelés tanulmányozása végett beutazta Nyugat-Európa nagy részét. Az 1848/9-iki nehéz időben mérsékelt magatartást tanusított. 1852-ben Kovács Miklós utóda lett. Igen sokat áldozott a népiskolákra. Csiksomlyón tanítóképzőt alapított. Gyulafehérvárt meg apáca-zárdát leányiskolával és kórházat; a főgimn.-ba pedig rendkívüli tárgyként bevezette a román nyelvet. A moldovai csángók sorsa is érdekelte. A bécsi udvar neheztelésével nem törődve erélyesen harcolt Erdély alkotmányos jogaiért. Ez a férfias magatartás sehogysem tetszett az alkotmányellenes osztrák államrendszernek. Végül is a pápa karthagoi érsekké (Afrika) nevezte ki (1864). 1867-től haláláig kalocsai érsek volt. 1879-ben bíboros lett. Egyike volt Európa legnagyobb növénytudósainak. († 1892.)

Fogarassy Mihály Gyergyó-Szent-Miklóson született 1800-ban. Papi tanulmányait Bécsben

végezte. Bécsi udvari káplán, nagyváradi kanonok, majd meg 1864-ben erdélyi püspök lett. Sokat áldozott tanügyi célokra. Egy „Akadémia“ felállítására 100 ezer forintot hagyományozott. Ő alapította a budapesti Szent István Társulatot, amely jó kath. könyveket ad ki. 1882-ben halt meg.

Lönhart Ferenc Nagyágon (Hunyad m.) született 1819-ben egyszerű bányász szülőktől. Theologiai tanulmányait Bécsben végezte. Miután kolozsvári plébános, nagyprépost és címzetes püspök volt, 1882-ben erdélyi püspök lett. 15 éves püspöksége alatt sok templomot és iskolát épített. Egyházi, iskolai és jótékony célú adományai meghaladják a 200,000 forintot. 1897-ben bekövetkezett halála óta szeretett Főpásztorunk: **Majláth Gusztáv Károly** gróf az utóda, Aki immár 30 éve bölcsen kormányozza a nagymultú erdélyi kath. egyházmegyét, olyan nehéz időkben, mint a világháború és az ezt követő nagy történelmi és államjogi átalakulások.

Nevezetes szerzetesek Erdélyben az utóbbi két században.

A csíkmenasági születésű **Kósa Tamás** (1661—1739) ferences nevezetes térítő volt; Szárhelyen halt meg. A kézdiszentléleki szül. **Balás Ágoston** (1680—1748) ferences újra kiadta a Kajoni énekes könyvét; Esztelneken hunyt el. A sárlalvi szül. **Győrffy Pál** (1671—1748), **Csathó**

Elek (1681—1741) és a csíkszépvízi **Sükösd Máté** († 1762) irodalmilag is működő jeles főnökei voltak az erdélyi ferences rendtartománynak. Az Esztelneken született és Fogarason elhalt **Veress Lajos** (1697—1763), meg a Csíkszentmiklóson született és Csíksomlyón elhalt **Balázssffi Mihály** (1678—1748) ferencesek a rendtartomány történetét írták meg.

Kelemen Didák minorita, Háromszéken (Baksafalván) született 1683-ban. A minorita rendbe lépve hamarosan annak főnöke lett. Ő alapította a nyírbátori minorita zárdát. Igen buzgó térítő munkásságot fejtett ki. Jórészt neki köszönhető, hogy a szatmári béke után a Tiszavidéken a katolicizmus újra megerősödött. Több főúr (Károlyi Sándor, Koháry István, Csáky Imre) tüntette ki bizalmas barátságával. Sok iskolát és templomot építtetett. Híres szónok volt. A szegényeket nagyon szerette és segítette. 1744-ben halt meg. Halála után megtették a lépéseket szentté avatására. Nagy-Bánya környékén ma is legendákat beszélnek róla.

Kátsor Keresztély piarista (kegyesrendi). Ő volt az első medgyesi piarista házfőnök. A XVIII. sz.-ban u. i. a kegyesrendieknek Medgyesen is volt rendházuk. (Pár évig a híres **Dugonics András** is működött ebben a rendházban). Kátsor nagyon sokat írt, de művei — sajnos — kéziratban maradtak. (Kátsor Pesten született 1710-ben s ott is halt meg 1792-ben).

Pállya István piarista, a jezsuita rend eltörlése után Kolozsvárra költöző kegyesrendiek

első házfőnöke. Később rendfőnök lett. Bizalmas barátja volt Széchenyi Ferenc grófnak, aki a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumot alapította. Számos műve kéziratban maradt.

Losteiner Leonárd ferences, Kolozsvárt született 1744-ben. Medgyesen lépett a rendbe. Mint szerzetes élete legnagyobb részét Kolozsváron és Csíksomlyón töltötte el, ahol gimnáziumi tanár volt s a rend bölcseleti iskolájában is tanított. Kedvenc tárgya a történelem volt. Nagy terjedelmű történelmi írásokat hagyott hátra. 1820-tól kezdve keze annyira reszketett, hogy még misézni sem tudott. Kevéssel azután meg is vakult. Szenvedéseit ritka türelemmel viselte. 1826-ban halt meg Csíksomlyón.

Koppi Károly történetíró, **Bolla Márton** történetíró, **Gull János** történetíró (Jósika Miklósnak, a nagy regényírónak egykori tanára), **Koros Imre** sok nyelvet beszélő, alapos esztétikai műveltségű tudós, mindannyian a kolozsvári piarista intézetben működtek hosszabb vagy rövidebb ideig. Kolozsvári piaristából lett gyulafehérvári kanonok **Buczy Emil**, a magyar esztétikai irodalom egyik megalapítója. Ő is, meg Koros is, Kazinczy és Döbrentey barátjai voltak.

Török Damaszcén minorita Zetelakán (Udvarhely m.) született 1757-ben. Egész a rendfőnökségig emelkedett. Kolozsvárt halt meg 1824-ben. Ugyancsak udvarhelyi (oroszfalvi) születésű volt **Szabó Román** minorita rendfőnök is. (Élt 1788 — 1871). (Unokaöccse volt Oroszhegyi Józsa orvos,

akit saját költségén neveltetett. Oroszhegyi Havasalföldön is működött mint orvos. Havasalföldről egy ismertető művet is írt, amely azonban kéziratban maradt). A minorita-rend tevékeny tagja volt a székelyudvarhelyi sz. **Rácz Jeromos** (1775—1847) és **Biró Márton** is, aki Háromszéken, Szentkatolnán született 1759-ben s Miskolcon halt meg 1823-ban. (Szentkatolnai születésű volt Demjén Antal pesti egyetemi jogtanár is, aki ugyanebben az időben a világi pályán működött. Demjén a kézdí-vásárhelyi Kanta gimnázium egyik jótévője volt. Szentkatolnai születésű volt Balint Gábor nyelv-tudós, kolozsvári egyetemi tanár is, meg **Bakk Endre**, a történetkutató vizaknai plebános is.)

A tiszaezlári (Ugocsa m.) születésű **Szakácsy Vida** minorita híres egyházi szónok volt, Erdély „Abraham a Sancta Clara“-szerű alakja. Sokáig felkészkedet Túron, Torda mellett. Kolozsvárt halt meg. (Élt 1789—1870). A kantai születésű **Gál Tamás** minorita csaknem száz évet élt (1721—1814). **Gaal Damaszcén** minorita rendfőnök lett. Ugyancsak minorita volt az irodalmilag is működő csik-szentmártoni születésű **Bocskay Tóbiás** (1840—1873).

A kolozsmegyei, ajtonyiszületésű **Bodor Lajos** ferencest (szül. 1782) hálával emlegeti a magyar tanügy is, mert a bukuresti kath. iskolában 1824-ben ő kezdett magyarul tanítani. Később Craiovában lett plebános.

Fájdalom fiatalon húnyt el a csiktaplocai születésű **Gegő Elek** ferences, akinek lelkes magyar

szónoklatai a múlt század harmincas éveiben Pest város eseményei voltak. Aztán Szombathelyen működött hasonló eredménnyel. A moldvai csángókat is meglátogatta s erről az útból külön könyvet is írt. Munkáiért a Magyar Tudományos Akadémia is tagjává választotta. (Élt 1805—1844).

Rövidebb, vagy hosszabb ideig működtek a kolozsvári piarista intézetben: a gyergyóalfalusi születésű **Elekes János** (1770—1816); **Vass József** (1813—1873) a magyar közművelődés jeles munkása, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. „Jó nap” c. jeles imakönyve korában nagyon el volt terjedve a székely földön; **Horváth Pius** híres szónok és földrajzi író; **Erdösi Imre** a „branyiszkói hős”; **Csaplár Benedek** a görög írók fordítója; **Vajda Gyula** a magyar művelődéstörténet egyetemi tanára; **Salzbauer János** egyház jogász; **Ormándy Miklós** természettudós; **Ferenczy Alajos** irodalom történetíró; **Kis Sándor** költő és műfordító; **Erdélyi Károly** az északi germán népek irodalmának tudós ismerője stb.

Simon Jukundián ferences neve szorosan összeforrt az erdélyi kath. zene történetével. 1813-ban született Csik-Szent-Királyon. Zenei tudásával annyira kitűnt, hogy Haynald Lajos, Erdély nagy püspöke, a rendtől kikérte s Bécsbe küldte szakszerű zenei kiképzésre. Hazajöve a Haynald alapította csiksomlyói tanító és kántorképző első igazgatója lett. Ezt az állást 25 évig viseite s még akkor is megtartotta, mikor rendfőnökké választották. A kistermetű, de nagy munkabírási lelkes

szerzetes 255 embernek adott kántori oklevelet. Háromszor volt rendfőnök. Királyi kitüntetést is nyert. Nagyszebenben halt meg 1894-ben, 81 éves korában.

A közelmúltban az erdélyi ferencesek másik nagy embere volt **László Polikárp**. 1849-ben született Nagy-Galambfalván (Udvarhely m.). Felsőbb tanulmányait a budapesti egyetemen végezte be, ahol a magyar katolikus élet sok későbbi vezetőjével ismerkedett meg. Aztán tanárkodott Csik-somlyón. 1883-ban rendfőnök lett. Ebben az időben merült fel az az óhaj, hogy egyesíteni kell a ferencrend különböző ágait s hogy szigorúbban be kell tartani a rendi szabályokat. Ebben nagy szerepet játszott László Polikárp is. Harmadszor is rendfőnök lett, a Szentszéktől pedig különleges megbízatásokat kapott. Aztán 6 évig képviselte Rómában a rendet, többször helyettesítette az általános rendfőnököt s buzgón támogatta a Rómában időző, vagy ott megforduló magyarságot. Lengyelországba is kiküldte a Szentszék, külön fontos megbízással. 1910-ben hunyt el.

Kiválóbb ferencesek voltak még a múlt században: a csikcsekefalvi sz. **Bodó Sebestyén Benjámín** (1813—1873), szorgalmas író; a gyulafehérvárt elhalt csiktaplocai sz. **Holló Kázmér** (1841—1892), író és költő; a Kolozsvárt elhalt csikkozmasi sz. **Bálint Gyula** (1824—1894), műfordító, katona-páter; a csikgöröcsfalvi sz. **Bálint Ágoston** a bukaresti magyarságért tett sokat.

Nevezetes világi papok Erdélyben az utóbbi két században.

Henter Gáspár kanonok († 1718) nagy alapítványt tett a Kolozsvárt tanuló ifjúság számára.

Lukács Mihály csikkozsmási plebános 1725-ben a csiksomlyói gimnázium egyik legnagyobb jótevője lett. Egész vagyonát az intézetre hagyva, azt valósággal újjá teremtette.

Demeter Márton II. Rákóczi Ferenc egykori híve († 1740) és **Kastal János** († 1752) a visszaállított erdélyi püspökség lelkes nagyprépostjai. Utóduk: **Szeredai Antal** szorgalmas történetíró volt. Jeles latin műben ismertette az erdélyi püspököket, a gyulafehérvári székesegyházat stb. 1740-ben született Mikefalván (Kis-Küküllő m.) 1799-ben halt meg.

Szalbeck Mátyás († 1764) kanonok nagyváradi prépost és címzetes püspök lett; két testvére jezsuita volt Erdélyben; öccse, **Károly** lett az első szepesi püspök. Fangh István Batthyány Ignác püspökkel jött Erdélybe s mint c. püspök halt meg (1835). **Hene Ferenc** nagyprépost és címzetes püspök (1752—1835) Erdély régészeti irodalmát is művelte. A csiksomlyói születésű jeles theologus **Tamási József** (1782—1847) nagyprépost és püspöki helynöknek épen olyan aranyos kedélye volt, mint jelenlegi utódának, **Zomora Dánielnek**.

Márton Ferenc (1792—1853) a csikszentdomokosi születésű szorgalmas egyházi író nagy-

váradí kanonok lett. **Schlauff Sebestyén** (1766–1842) c. kanonok, zalatnai plebános Kemény Zsigmond lelkére gyakorolt mély hatást a zalatnai iskolában. A brassói születésű **Eder József Károly** a történeti irodalmat művelte. A lövétei születésű (Udvarhely m.) **Andrássy István** (1802–1890) kanonok és könyvtárigazgató volt Gyulafehérvárt; a medeséri (Udvarhely m.) **Ferenczi Andrásnak** († 1795), **Apostol György** volt jezsuitának majd meg nyárádtői plebánosnak és a köhalmi születésű **Kovács Ferencnek** Marosvásárhely kath. társadalma köszönhet sokat. Az erzsébetvárosi születésű **Dániel Imrét** († 1804) Batthyány Ignác püspök történelmi okmányok gyűjtése végett Rómába küldte, aztán a papnevelő igazgatójává nevezte ki.

Burján Mihály kanonok († 1813) és a csikszentkirályi sz. **Bors Márton** († 1809) tordai plebános Erdély egyháztörténelmével foglalkoztak; a tudós **Cseresnyés András** (1768–1834) kanonok Padovában tanult; a nagyajtai **Cserei József** († 1809) marosvásárhelyi gimn. igazgató a magyar irodalmat művelte.

A kolozsvári plebánosok közül az utóbbi két század során kiváltak: **Szabó Mátyás** és **Biró János** a XVIII. sz. első felében, az új katolikus berendezkedés és építkezés munkáival. A közel száz évig élő nyárádköszvényesi születésű **Szabó János** (1767–1858, státusi referens is volt) híres szónok volt és irodalmilag is működött. Az építkezéseiről és egyházi beszédeiről nevezetes csikszentdomokosi születésű **Kedves István** (1782–

1864) nehéz időkben (1830—1864) volt kolozsvári plebános. Utódai: a püspökségre emelkedő **Lönhart Ferenc** és az irodalmilag is működő csiktusnádi születésű **Éltes Károly** (1837—1890).

Székelyudvarhely plebánosai közül kiváltak: a csikszentkirályi születésű **Léstyán Mózes** (1720—1774), előbb jezsuita; a kadicsfalvi születésű **Török Ferenc** (1731—1804), aki új templomot építtetett és azelőtt szintén jezsuita volt; a zetelaki születésű **Sombori József** (1783—1822), aki irodalmilag is működött és két kötet egyházi beszédet hagyott hátra, Székelyudvarhelyt egyetemmet akart alapítani; a szintén udvarhelyszéki, fancsali születésű **Fancsali Dániel** (1769—1838), aki az erdélyi kath. egyháztörténelmet irodalmilag is művelte. (Fancsalon született — 1858 — Zetelaka 1918-ban meggyilkolt plebánosa, Sebestyén Mózes is). Ők egyszersemind az udvarhelyi r. kath. főgimn. igazgatói is voltak. A csikcsatószegei születésű nagytekintélyű **Csató József** (1818—1870) pápai prelátus érdeme a székelyudvarhelyi leánypolgári megalapítása.

Zöld Péter madéfalvi születésű székely pap arról nevezetes, hogy a Mária Terézia-féle határőrvidéki katonaság erőszakos szervezésekor lelkesen támogatta híveit. Lelkes magyar magatartásáért fogságot is szenvedett. Aztán sok székellyel együtt kivándorolt Moldvába. Három év alatt bejárta az összes moldvai telepeket. Hazatérve delnei, csikszentimrei s végül csikrákosi plebános lett. Ráko-

son halt meg 1795-ben. Moldvai tapasztalatairól igen érdekes jelentést írt Batthyány Ignác püspök számára.

Szárhegyi székely volt **Bartalis Antal** jegényei plebános, aki két latin nyelvű történeti munkát írt († 1797 Gyulafehérvárt.). Kézdibélafalvi sz. volt **Nagy Lajos** (1811—1890) a kiváló csíkszentgyörgyi plebános; elődje, az 1848/49-ben sokat szenvedett **Tankó Albert** (1788—1852) meg csíkszentimrei.

A szamosújvári szül. **Erős Sándor** (1785—1848) kanonok nagy alapítványt tett (1836) azon célból, hogy a gyulafehérvári róm. kath. főgimn. tanulói jó zenei oktatásban részesüljenek. (Ennek a muzsikás lelkű kanonok nővérének az unokája Székelyhidy Ferenc dr. a hírneves tenorista). A balástelki szül. **Veszprémi Pál** (1792—1852) kanonok a papnevelő és a (gyulafehérvári róm. kath.) főgimn. jótévője.

Kovács Antal brassói plebános buzgóságának köszönhető a brassói kath. gimn. megalapítása. Kovács 1791-ben született Marosportuson (Gyulafehérvár mellett). Mint brassói plebános a plébánia épületében nyitotta meg a gimn. első osztályait. Lelkes munkájában értékes támogatója volt egy pár áldozatkész iparos. Az intézet első tanárai közt volt a két Marosán (Mureșan) unokatestvér: András (román költő) és Jakab. Előde: **Lamasch József** (1753—1835) irodalmi működésén kívül anyagilag is sokat áldozott az egyházért.

Pár évig Kovács mellett káplánkodott **Veszely Károly**, akinek a nevét Erdély egyháztörténelmét és kath. egyházi önkormányzatát (autonomia) megvilágító művei teszik emlékezetessé. Bécsben született 1820-ban. Lelkes magyar magatartásáért 1850-ben osztrák fogságot is szenvedett. Aztán gyulafehérvári gimnáziumi igazgató, baróti, majd meg marosvásárhelyi plebános lett; 1896-ban halt meg, mint borbándi plebános. (Gyulafehérvár mellett.)

Az örmény kath. papság sorából irodalmi munkásságuk révén kitűntek: **Kövér István** főapát és **Lukácsy Kristóf**. (Verzár Oxendius örmény kath. püspök, aki Apafi alatt jött be Erdélybe hívei nagy részével együtt, 1715-ben halt meg.)

Baróti születésű volt **Keserű Mózes** kanonok, státsi előadó és címzetes püspök (élt: 1801—1874). A státsi előadói méltóságban utódai: az említett Veszely, aztán Éltes Károly és Bíró Béla (később kolozsvári plebánosok). **Zerich Tivadar** (született Gyergyó-Szent-Miklóson 1815-ben) kedvvel foglalkozott a magyar egyháztörténelemmel. Szorgalmas történetkedvelők és történetírók voltak: **Imets Fülöp Jákó** és **Beke Antal** gyulafehérvári kanonokok is. Kevéssel a világháború kitörése előtt hunytak el. Beke Antal baróti születésű volt, mint Keserű Mózes is. Imets meg Tusnádon született, abban a csiki székely faluban, amely kívülre még egy püspököt (Kovács Miklós) és két kanonokot (Éltes Károlyt, akivel egy évben — 1837 — is született, valamint Korodi Pétert) adott az erdélyi kath.

egyháznak és még sok papot. A csikcsatószegei születésű **Kovács Gyárfás** a hányavidéki plebániák történetét írta meg; a csikszentkirályi szül. **Vitos Mózes** (1847—1902) beteges testével is, fáradságot nem ismerve dolgozott a kath. sajtó érdekében. „Csikmegyei füzetek” címen megírta szülőföldje, Csikmegye történetét.

Sepsiszentgyörgy plebánosai közül nevezetese: a szamosújvári sz. **Kapatán Márton**, a székelyudvarhelyi sz. **Kovács Simon** és a csikszépvízi sz. **Fejér Manó** (1848—1910).

Udvarhelyszéki (bethlenfalvi) születésű volt **Balássy Ferenc** (1821—1896) történetíró, a Magy. Tud. Akadémia tagja, aki az egri egyházmegye papja volt. Balássy földije volt **Pál András** egri kanonok is, aki a XIX. sz. elején nagy alapítványokat tett a Kolozsvári tanuló székely ifjuság és a gyulafehérvári papnevelő javára. Keserű és Beke földije, baróti születésű volt a többfelé plebánoskodó és tanárkodó, szorgalmas tollú **Balázs Antal** és Pál Antal (1857—1911), a gyulafehérvári főgimn. egykori igazgatója is.

FÜGGELÉK.

Nevezetes kath. papok a moldvai magyarság körében.

A huszita eretnekségbe esett moldvai magyarságot **Tabuk Mihály** jeles magyar pap, híres szónok térítette vissza az Egyházba 1570 tájt. Tabukot szónoki képességeért a moldvai fejedelem is kedvelte. 1600 körül **Váradi János** csiksomlyói ferences (Moldvában a bákai — Bacău — ferences kolostor a csiksomlyói ferences kolostorhoz tartozott), **Csikmadéfalvi Szentandrás István** ugyancsak csiki ferences (később választott erdélyi püspök), **Kecskeméti Ambrus** szentéletű ferences, valamint a Kréta szigetéről származó **Querini Bernardin** voltak a moldvai magyarság jeles papjai; 1650 tájt **Sámbár Mátyás** (Erdélyben s főleg Székelyudvarhelyen is nagy tevékenységet fejtett ki) és **Beke Pál** jezsuiták, **Bandini Márk** (bosnyák ferencesből lett) érsek; később utóda, **Parcetics Péter**, valamint **Taploczai István** csiksomlyói ferences fáradoztak a magyarság lelki gondozásával. Az olasz Vito Piluzio és Silvestro Amelio da Foggia román nyelvű Kátét is írtak. 1706/7-ben II. Rákóczi Ferenc és az Erdélyi Római Katholikus

Státus közvetítésével került Moldvába, Csöbör-
csökre, **Lippai István**. 1743-ban **Péterffi Károly**,
Patai András, **Szegedi György** tudós jezsuiták
keresték fel moldvai véreinket. 1764/7-ben járta
be a moldvai magyar telepeket **Zöld Péter** s az
ő jelentése alapján Batthyány Ignác püspök Ró-
mához fordult a moldvai magyarság érdekében.
1800 körül **Papp Sándor** és **Finta Pongrácz** kiváló
ferencesek buzgólkodtak Moldvában. Általában a
csiksomlyói ferencesek mindig élénk összeköttetést
tartottak fenn a moldvai csángókkal. Ebben az
időben tűnt fel **Bocskor István**, akit lelkes ma-
gyarságáért az osztrák államrendszer Temesvárt el
is zárt **Dénes Imre** a pécsi egyházmegyéből jött
Moldvába s ott **Jaşiban** magyar iskolát nyitott.
1836-ban járt Moldvában **Gegő Elek** csíki szüle-
tésű ferences. Gegőnek segítségére volt a moldvai
fejedelem udvari orvosa és Moldva egészségügyi
felügyelője, a nyárádköszvényesi születésű **Viola**
József. **Viola** (élt 1770—1858) a moldvai csángó
magyarság népdalait is gyűjtötte. Moldvai szüle-
tésű magyar pap volt a lelkes **Petrás Ince János**,
aki Rómában tanult s levelezett a magyar nyelv-
tudósokkal. **Petrás** 1811-től 1886-ig élt. Veszely,
Imets és Kovács gyulafehérvári kanonokok illetőleg
erdélyi egyházmegyei papok tanulmányutat tettek
a moldvai magyarság körében s erről az útról
külön könyvet is adtak ki. Legutóbb a nagybányai
születésű **Kárpáti Grácián** minorita tűnt ki a
moldvai magyarság papjai közül.

Bukovinai véreink meg a szepességi, podolini születésű **Druzbáczy György Bonaventura** (1813—1897) domokos-rendi szerzetest emlegetik kegyelettel, aki szinte egy félszázadon át volt „igazi atyja a bukovinai magyarságnak“ (Istensegíts és Józseffalván). Druzbáczy az 1848/49-es magyar szabadságharcban is részt vett.

Olcsó, jó, tartalmas és hasznos füzetek jelentek meg

A Katholikus Világ Könyvei

cimű sorozatban, melyekből sokat lehet tanulni.

ELSŐ FÜZET:

Az első segélynyújtás alapismeretei

Dr Scheitz Vilmos volt főorvostól, aki olyan szépen, egyszerűen és alaposan megírja, hogyan kell sérüléseknél, sebesüléseknél, vérzéseknél, stb. szerencsétlenül járt embertársainknak megadni az első segélyt, ha nincs orvos kéznél.

MÁSODIK FÜZET:

Az Oltáriszentség-ről

szól, melyben Molnár Miklós plebános szerető lélekkel beszél Szentegyházunk legnagyobb kincséről.

HARMADIK FÜZET:

Szent Erzsébet élete és halála,

írta P. Jánossy Béla. Ennek a „kedves Szent”-nek az életrajzát százszor is elolvashatjuk s mégse unjuk meg.

NEGYEDIK FÜZET:

A csiksomlyói kegyszobor története.

Ezt P. Boros Fortunát dr. írta meg, aki sok könyvtárban utána nézett, hogy a régiak mit jegyeztek fel e csodás szoborról.

ÖTÖDIK FÜZET:

Földmivelő Gazdák Útmutatója.

A tudós szerző Dr. Szentkirályi Ákos ezen füzetben a saját és több okos gazda hosszú évek tapasztalata alapján különféle mezőgazdasági kérdésben jó és nagyszerű tanácsot ad.

HATODIK FÜZET:

Katholikus Házasok Könyve.

Schulgen Hardy S. J. német jezsuita nyomán magyarul átdolgozta Szász József rk. főgimn. tanár. A keresztény házasság isteni célját, igazi boldogságának elérését szolgálja ez a piros könyv. Nélkülözhetetlen, mint a mindennapi falat kenve

HETEDIK FÜZET:

Sok föld kell-e az embernek?

Gróf Tolsztoj Leó orosz eredetijéből fordította: Jaklovszky Dénes.

NYOLCADIK FÜZET:

Fajunk Veszedelme.

Írta: Dr. P. Boros Fortunát.

KILENCEDIK FÜZET:

Állattenyésztési tanácsadó.

Írta: Dr. Szentkirályi Ákos.

TIZEDIK FÜZET.

Ne káromkodjál.

Írta Molnár Miklós. Nagyon régen érzett hiányt pótol ez a remek könyvecske. A magyar ember legmegszokottabb bűnéről, annak súlyáról, káiról tárgyally nagyvonzóan, érdekesen és szépen.

TIZENEGYEDIK FÜZET.

Egy cselédleány története.

Írta Wégerné Földes Anna. Szent Zita életét beszéli el megható módon a cselédleányok épülésére, minden érző szívű, jó keresztény katolikus sok lelki hasznára.

TIZENKETTEDIK FÜZET.

Erdély jeles katolikus papjai.

Írta Dr. Bitay Árpád. Ki ne volna Erdélyben kíváncsi Egyházunk volt jeles vezető embereire? A tudós szerző egyenkint megismertet velük, hogy a multból okuljunk és tanuljunk, másrészt a régi nagy emberek emlékét megbecsüljük.

TIZENHARMADIK FÜZET.

Kegyhelyeink.

Írta P. Lukács Mansvét. Csiksomlyónak, Máriaradnának és jelentősebb szent helyeinknek leírását foglalja magában az érdekesen megírt könyvecske. Mindenki lelki örömet és vigasztalást fog meríteni belőle.

Mindegyik füzet ára csak 5 Lei és kapható a Katolikus Világ kiadóhivatalában Cluj—Kolozsvár, Piața Carolina 7.